

INVENTORI FONEM VARIAN MELANAU OYA DI SARAWAK: PENERAPAN PENDEKATAN STRUKTURAL

(Phoneme inventory variant Melanau Oya in Sarawak: an application of the structural approach)

Norfazila Ab. Hamid & Rahim Aman

ABSTRAK

Makalah ini membicarakan salah satu varian Melanau (VM) yang terdapat di Sarawak iaitu varian Melanau Oya (VM OA). Objektif kajian dalam makalah ini ialah menilai dan menyusun semula aspek-aspek fonologi yang masih belum mendapat penjelasan terhadap beberapa kajian tentang VM OA terutamanya dalam menentukan jumlah inventori fonem. Justeru, kajian ini bertujuan menyentuh aspek fonetik dan fonologi dengan cara mendeskripsikan sistem fonologi VM OA dengan memaparkan penyebaran bunyi vokal, diftong, konsonan dan melihat keberadaan alternasi dalam VM OA ini. Pendekatan yang dimanfaatkan dalam mencapai objektif kajian ini ialah pendekatan struktural. Hasil kajian membuktikan bahawa VM OA mempunyai 6 fonem vokal iaitu /i, u, e, o, ↔, a/, memiliki empat diftong iaitu /-oj, -aw, -aj, -ej/ dan 20 fonem konsonan yang terdiri daripada tujuh konsonan letupan /p, b, t, d, k, g, //, dua konsonan letusan /tΣ, dZ/, tiga konsonan geseran /s, ⊗, h/, empat konsonan nasal /m, n, ʃ, N/ satu konsonan getaran /r/, satu konsonan sisian /l/ dan dua konsonan separuh vokal /w, j/. Kajian ini diharap dapat menemukan sesuatu yang hilang, menyingkap yang tersembunyi dan menghasilkan satu penemuan yang baharu.

Katakunci: fonologi; struktural; Melanau Oya; fonem; penyebaran.

ABSTRACT

The paper discusses one variant Melanau (VM) in Sarawak, namely variants Melanau Oya (VM OA). The objective in this paper is to evaluate and reorganize aspects of phonology which has yet to get clarification on a number of studies on VM OA especially in determining the amount of phoneme inventory. Therefore, this study aimed to affect aspects of phonetics and phonology to describe how the phonological system VM OA with displays spread vowel, diphthong, consonant and see the presence of alternation in this OA VM. The approach used to achieve the objectives of this study is the structural approach. The results prove that the VM OA has 6 vowel phonemes, namely / i, u, e, o, ↔, a/, four diphthongs /-oj, -aw, -aj, -ej/ and have 20 consonant phonemes which consist of seven explosive consonants /p, b, t, d, k, g, //, two africcate consonants /tΣ, dZ/, three fricative consonants /s, ⊗, h/, four nasal consonants /m, n, ʃ, N/, a vibration consonant / r /, a lateral consonant / l / and two semi-vowel consonants / w, j /. This research hopes to find something missing, reveal the hidden and produce a breakthrough.

Keywords: *phonology; structural ; Melanau Oya; phonem; distribution.*

PENGENALAN

Pulau Borneo merupakan pulau ketiga terbesar di dunia dan dikongsi oleh tiga buah negara iaitu Malaysia Timur, Brunei dan Indonesia (Kalimantan). Pulau ini diduduki oleh pelbagai kaum dan etnik asli Dayak dan orang-orang Cina yang awalnya berhijrah dari China Tenggara. Borneo dikelilingi oleh Laut China Selatan di Utara Barat Laut, Laut Sulu di Timur Laut, Laut Sulawesi dan Selat Makasar di sebelah Timur dan Laut Jawa dan Selat Kalimantan di Selatan. Ini adalah pulau terbesar di Kepulauan Melayu dengan keluasan 743330km persegi (287000 batu²). Sabah dan Sarawak adalah dua buah negeri yang mewakili negara Malaysia di Kepulauan Borneo.

Sarawak adalah salah sebuah negeri yang terbesar di Malaysia yang mempunyai keluasan kira-kira 47,000 batu persegi (Human Relation Area Files 1959: 19). Sekarang ini, Sarawak dapat menampung jumlah penduduk yang ramai iaitu kira-kira berjumlah sebanyak 2,176,800 orang penduduk¹ dan mempunyai pantai sepanjang 800 kilometer iaitu sepanjang pantai Barat Laut Pulau Borneo. Negeri Sarawak dipisahkan dengan jarak 600 km Laut Cina Selatan dari Semenanjung Malaysia. Sarawak juga dikenali sebagai Bumi Kenyalang. Sebelum Mac 2002, Sarawak terbahagi kepada sembilan bahagian iaitu Kuching, Sri Aman, Sibul, Miri, Limbang, Sarikei, Kapit, Samarahan dan Bintulu (Information Malaysia 1992-93 Year Book, 1992: 720. Rujuk Lampiran A: Pembahagian Kawasan Negeri Sarawak). Namun begitu, pada 1 Mac 2002 bahagian Mukah telah diisytiharkan sebagai Bahagian Kesepuluh dalam pentadbiran Sarawak. Selepas itu, Betong pula turut diisytiharkan sebagai Bahagian Kesebelas dalam pentadbiran Sarawak.

Menurut Asmah (1983: xi), orang di Sabah dan Sarawak dikenali melalui nama yang mungkin menunjukkan satu kumpulan secara linguistiknya bervariasi atau sesuatu kumpulan yang mempunyai satu bahasa. Sama situasinya dengan Sabah, negeri Sarawak juga mempunyai pelbagai bahasa sukuan. Asmah (1983: xii) membahagikan kaum dan bahasa yang digunakan di Sarawak seperti berikut:

Kaum

Melanau

Bidayuh

Penan

Kayan

Kenyah

Narom

Iban

Bahasa

Melanau di Bintulu

Bidayuh di Serian

Biatah di Kuap

Penan di Long Iman

Kayan di Long Miri

Kenyah di Long Terawang

Narom

Iban

¹ Tajuddin B. Hj. Hussein. 2009. *Malaysia Negara Kita*: MDC Publisher Sdn. Bhd.

Kelabit
Lun Bawang

Kelabit
Lun Bawang

Setiap suku kaum ini, mendiami kawasan tertentu di Sarawak. Menurut Asmah (1975: 14-17), orang-orang Melanau pula menduduki tempat-tempat di antara Tanjung Kedorong dengan Kuala Rejang. Kaum Kelabit, kebanyakannya mendiami kawasan-kawasan di atas bukit di daerah pedalaman (Utara Sungai Baram). Suku Bisaya terdapat di pinggir-pinggir sungai Limbang dan dekat sempadan Brunei. Manakala, suku Murut menduduki kawasan di sungai-sungai Baram, Rejang, dan Limbang. Setiap suku kaum tadi mempunyai bahasa yang tersendiri.

Kajian ke atas kelompok bahasa Melanau telah pun dilakukan hampir mencecah dua abad lamanya. Dalam jangka masa itu, sudah banyak kajian tentang kelompok bahasa Melanau ini diterbitkan sama ada dalam bentuk buku, tesis, dan jurnal. Sebanyak 27 kajian lampau telah dirujuk bagi mendapatkan gambaran awal berkenaan kajian yang telah dilakukan oleh pengkaji terdahulu. Terdapat 23 VM yang terdapat di Sarawak dan sudah tentunya melibatkan lokasi geografinya yang berbeza. Hasil daripada bacaan kajian lampau yang dirujuk, apa yang dapat pengkaji simpulkan ialah kajian tersebut bukanlah satu kajian yang bersifat menyeluruh bagi mewakili kelompok Melanau ini. Masih banyak kawasan Melanau yang belum diterokai. Namun begitu, bukanlah pengkaji sifatkan ini sebagai satu kesilapan terhadap kajian terdahulu kerana setiap pengkaji berhak menentukan kawasan kajian yang ingin diterokai berlandaskan minat, kepakaran, atau mungkin tempoh kajian yang ingin dilakukan agak terhad menyebabkan kawasan yang ingin dikaji agak terbatas.

Justeru, apa yang boleh dikatakan di sini ialah kajian terdahulu banyak memberikan sumbangan, telah memberi ruang dan menjadi petunjuk jalan bagi kajian akan datang bagi melihat dengan lebih mendalam dan meluaskan lagi skop kajian berlandaskan kajian dalam ilmu kebahasaan ini. Kelompongan kajian terdahulu adalah satu kelebihan kepada pengkaji yang baru untuk mengisi setiap kelompongan penyelidikan sebelumnya.

OBJEKTIF KAJIAN

Dalam makalah ini tumpuan kajian dikhususkan kepada varian Melanau Oya (VM OA), iaitu satu varian yang dianggap penting dalam memanifestasikan semua varian Melanau yang lain. Selain itu, pada asasnya objektif kajian dalam makalah ini ialah untuk menilai dan memperbaiki semula aspek-aspek fonologi yang belum mendapat penjelasan terhadap beberapa kajian tentang VM OA. Justeru, kajian ini bertujuan menyentuh aspek fonetik dan fonologi dengan cara mendeskripsikan sistem fonologi VM OA dengan memaparkan penyebaran bunyi vokal, diftong, konsonan dan pola suku kata dalam kata VM OA berlandaskan pendekatan struktural.

METODOLOGI

Richards & Rodgers (dlm Henry 1991: 1), mengatakan metodologi mencakupi sukatan, pendekatan, strategi atau teknik, dan prosedur. Oleh itu, bolehlah dikatakan metodologi merupakan cara atau tatacara gerak kerja dalam sesuatu penyelidikan. Metod atau kaedah yang baik dan sesuai akan menghasilkan dapatan kajian yang baik. Dalam melakukan sesuatu kajian, beberapa kaedah tertentu boleh digunakan untuk memungut, menganalisis, serta mentafsir data. Dalam bahagian ini secara khusus membincangkan metodologi dan pendekatan kajian yang digunakan

dalam mengenalpasti inventori fonem VM OA. Kajian ini berlandaskan dua kaedah kajian utama iaitu kaedah kajian perpustakaan dan kaedah kajian lapangan (pemilihan senarai kata/soal selidik, pemilihan informan, pengumpulan data, pemaparan data dan analisis data). Kedua-dua kaedah ini digunakan bagi menghasilkan satu dapatan kajian yang lebih berpadu.

KAJIAN KEPUSTAKAAN

Kajian kepustakaan, merupakan kaedah yang digunakan oleh seseorang pengkaji untuk mendapatkan data dan bukti melalui kajian ke atas dokumen dan rekod (Mohd Sheffi 1991: 41). Dalam kajian ini, kajian kepustakaan dilakukan untuk mencari maklumat-maklumat penting, seperti latar belakang masyarakat Melanau di Sarawak. Maklumat tentang latar belakang masyarakat ini penting sebelum pengkaji ke lapangan kerana dapat memberikan gambaran awal kepada pengkaji tentang corak kehidupan masyarakat tersebut. Melalui kaedah kepustakaan juga, pengkaji memperoleh kosa ilmu utama berhubung kajian yang telah dilakukan oleh pengkaji terdahulu tentang topik yang hendak dikaji. Maklumat kajian terdahulu ini dapat mengelakkan pengkaji daripada membuat kajian yang sama. Sebanyak 27 kajian lampau telah dirujuk bagi mendapatkan gambaran awal berkenaan kajian yang telah dilakukan oleh pengkaji terdahulu. Sehubungan itu, kajian perpustakaan juga dilaksanakan bagi mendapatkan panduan tentang pendekatan struktural.

Selain penting untuk mengetahui latar belakang masyarakat, kajian kepustakaan ini penting untuk pengkaji mengetahui tentang pelbagai definisi, konsep, fakta-fakta, serta maklumat-maklumat tentang kajian lepas yang tidak mungkin didapati di lapangan. Hal ini, sejajar dengan pendapat Mouly (1970: 227), yang menyatakan “...*Before on educational researcher initiates a study he must, first determine what has previously been done in the area. The most important is to improve the effectiveness of educational practice.*”

Beberapa buah perpustakaan telah digunakan untuk mencari bahan bagi kajian ini. Perpustakaan tersebut ialah Perpustakaan Tun Sri Lanang di Universiti Kebangsaan Malaysia, Sumber Jabatan Linguistik di Universiti Kebangsaan Malaysia, Sarawak Muzium Jurnal, Pejabat Residen Mukah, Perpustakaan Awam Mukah dan bilik sumber Pejabat Daerah Mukah. Dalam usaha memperoleh maklumat tentang bahasa dan masyarakat Melanau, pengkaji mendapati maklumat yang diperolehi adalah terhad, memandangkan hanya sedikit sahaja kajian yang dilakukan tentang VM ini dan kajian tersebut bersifat ini secara sepintas lalu.

KAJIAN LAPANGAN

Menurut Wan Hashim Wan Teh (1980: xv), kajian lapangan atau kajian luar dalam pengertian umum merujuk kepada apa sahaja penyelidikan yang dilakukan oleh seseorang di luar kongkongan fizikal, tempat, atau ruang seperti di luar bilik, di luar bilik pejabat, di luar kampus, di luar negeri, dan sebagainya. Dalam bidang linguistik, kajian lapangan digunakan untuk mendapatkan data yang diperlukan. Salah satu aspek penting dalam kajian lapangan ialah strateginya untuk memantapkan sesuatu hasil kajian.

Oleh itu, dengan kata lain kerja lapangan ini adalah penting untuk pengkaji mendapatkan maklumat serta data yang kukuh, bertetapan objektif kajian. Dalam kajian lapangan ini, aspek yang di sentuh ialah pemilihan senarai kata/soal selidik, pemilihan kawasan dan batasan kajian, pemilihan informan, pengumpulan data dan pemaparan data serta analisis data.

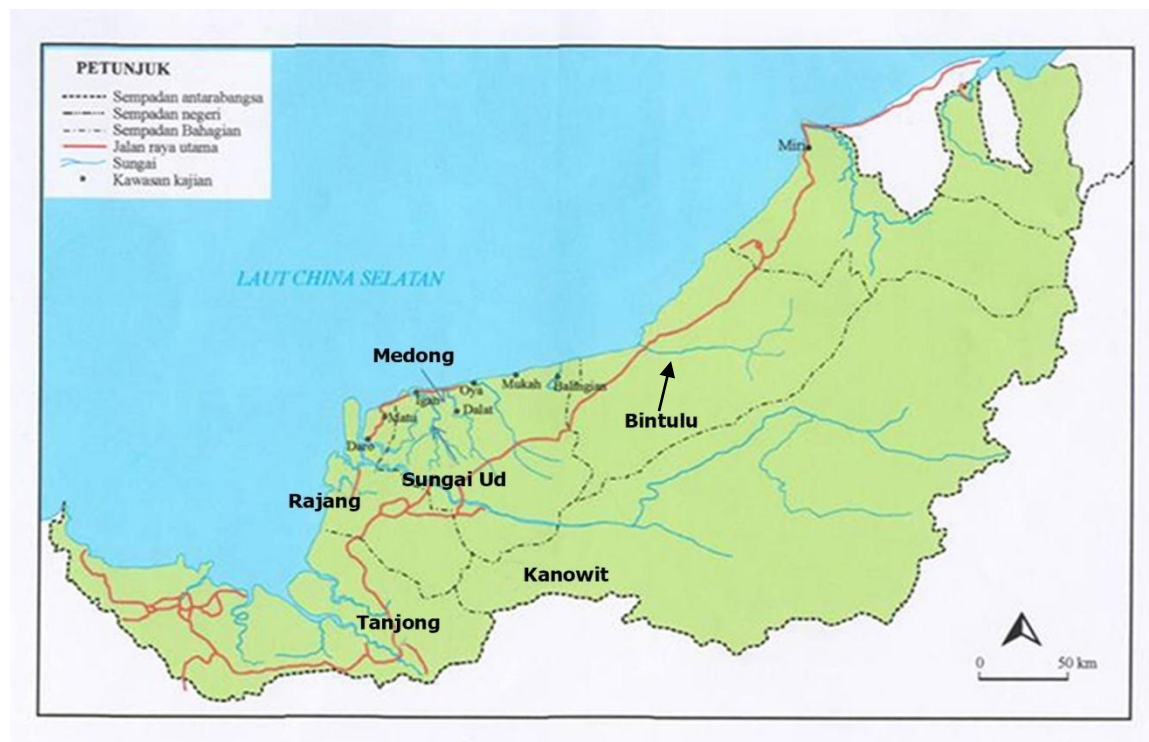
PEMILIHAN SENARAI KATA/SOAL SELIDIK

Dalam kajian ini, soal selidik yang digunakan merupakan senarai kata yang digunakan oleh Rahim Bin Aman (1997), dalam kajiannya yang bertajuk '*Perbandingan fonologi dan morfologi bahasa Iban, Kantuk, dan Mualang*'. Walaupun, senarai kata ini pada asasnya diambil daripada senarai kata Rahim Aman, namun dalam kajian ini, senarai kata tersebut telah diubahsuai supaya bersesuaian dengan masyarakat yang dikaji. Senarai kata ini terdiri daripada 473 perkataan yang terdiri daripada 12 domain makna ini diambil dan diuji sendiri oleh pengkaji di kawasan lapangan terhadap tujuh VM iaitu Mukah (MKH), Matu (MT), OYA (OA), Igan (IGN), Oya (OA), Balingian (BLGN) dan Daro (DO):

1. Tubuh Badan	7. Alat Pertanian
2. Kata Kerja	8. Makanan
3. Alat Rumah	9. Waktu dan Cuaca
4. Nama dan Ganti Nama	10. Kata Ukuran
5. Binatang	11. Pakaian
6. Persaudaraan	12. Kata Bilangan

PEMILIHAN KAWASAN DAN BATASAN KAJIAN

Lokasi kajian ialah di kawasan OYA. Peta 1 di bawah menunjukkan peta kawasan kajian VM OA. Menurut cerita daripada informan yang ditemu-bual oleh pengkaji, kampung pertama iaitu kampung Kuala Oya telah diteroka oleh beberapa orang dan diketuai oleh Haji Lewat Mirad. Pada ketika itu di kampung ini hanya mempunyai 10 buah rumah dan penduduk seramai 60 orang. Pada tahun 1966, kampung tersebut telah dipisahkan kepada dua iaitu Kampung Kuala Oya dan Kuala Hilir Sungai.

Peta 1 kawasan kajian

PEMAPARAN DATA DAN ANALISIS DATA

Menurut Mahsun (1995: 14) kaedah pemaparan data melibatkan dua cara iaitu i) perumusan data dengan menggunakan istilah biasa dan istilah teknikal linguistik antaranya fonologi; dan ii) perumusan menggunakan simbol atau lambang tertentu. Kedua-dua cara ini diterapkan dalam menganalisis data dalam kajian ini. Perumusan data menggunakan istilah biasa dan teknikal seperti fonetik, fonologi, fonem, fonemik, alternasi, rekonstruksi, retensi, inovasi, pengelasan, refleks dan lain-lain lagi. Istilah teknikal ini berkait dengan tertentu sesuai dengan kajian yang dilaksanakan oleh pengkaji contohnya dalam bidang dialektologi dan ilmu bandingan ini. Antara simbol yang digunakan dalam kajian ini ialah:

- i) (/ /), kurungan miring ini bermaksud mengapit unsur fonologi;
- ii) (/), melambangkan di persekitaran;
- iii) ([]), kurungan siku mengapit unsur bunyi;
- iv) (#), simbol dalam lingkungan tertentu;
- v) (K), lambang konsonan;
- vi) (V), lambang vokal;
- vii) (O), lambang perubahan kosong;
- viii) (N), konsonan nasal velar;
- ix) (ʃ), konsonan nasal palatal;
- x) (/), konsonan plosif glotal tidak bersuara;
- xi) (dZ), konsonan afrikat palatal bersuara;
- xii) (⊗), konsonan frikatif velar bersuara;
- xiii) (<->),vokal tengah (schwa);

PENDEKATAN STRUKTURAL

Kajian ini, adalah berlandaskan pendekatan struktural. Struktural merupakan satu fahaman yang wujud di Eropah berikutan kebangkitan struktural linguistik yang dipelopori oleh Ferdinand de Saussure. Pendekatan struktural ini berasaskan prinsip-prinsip teori strukturalisme. Teori ini mula berkembang pada tahun 1960-an sebagai satu usaha untuk menerapkan kaedah dan wawasan Ferdinand de Saussure pengasas linguistik moden kepada kesusasteraan (Terry Eagleton, 1983:106). Saussure yang merupakan seorang ahli falsafah Swiss (1857-1913) percaya bahawa bahasa mempunyai struktur dalaman yang tersendiri dan mempunyai peraturan-peraturan yang sistematik (Charles, E. Bressler, 1999:89). Oleh itu, dalam analisis data yang berkait rapat dengan bidang fonologi, pendekatan struktural digunakan dalam menganalisis data. Pemilihan pendekatan ini sebenarnya didasarkan pada beberapa hipotesis umum yang terdapat dalam pendekatan ini. Pertama, kaedah yang dipakai dalam pendekatan ini adalah bersifat empiris (induktif). Berdasarkan kaedah ini, sejumlah korpus bahasa yang diperoleh digeneralisasikan secara sistematik. Kedua, bahasa itu adalah ujaran dan kemudian barulah tulisan. Jadi, yang diteliti dan dicatat ialah bahasa lisan. Ketiga, bahasa merupakan satu produk yang terdiri daripada unsur bunyi dan makna. Keempat, pengelasan bunyi berdasarkan distribusinya. Pemilihan pendekatan ini adalah wajar kerana sesuai dengan objektif kajian.

Dalam pendekatan struktural, kaedah deskriptif sesuai digunakan untuk memerihalkan aspek bunyi-bunyi bahasa, konsonan, vokal, dan diftong yang terdapat dalam kawasan kajian ini. Menurut Abdullah Hassan (1980: 66), analisis deskriptif terbit dari kaedah tradisi yang menghuraikan struktur bahasa,

termasuklah bunyinya. Bunyi-bunyi yang didengar itu dipenggalkan dan diberi lambang. Kemudiannya bunyi-bunyi tersebut digolongkan kepada sesuatu jenis atas dasar persamaan ciri fonetiknya. Kaedah ini hanya memerlukan penjelasan, huraian atau tafsiran data tentang ciri bahasa sebagaimana ciri itu wujud dan digunakan oleh para penuturnya.

Dalam kajian ini, data dipecahkan kepada dua iaitu bunyi dan kata. Setiap kata ditranskripsikan ke dalam bentuk fonetik. Menurut Samarin (1993: 220), transkripsi fonetik adalah penting kerana ia dapat menentukan sama ada sesuatu kajian itu berjaya atau tidak. Dalam kajian linguistik, transkripsi fonetik digunakan untuk menunjukkan secara tepat bunyi atau ciri-ciri bunyi yang terdapat dalam ujaran yang telah dianalisis. Transkripsi fonetik dilakukan menggunakan lambang fonetik antarabangsa (*International Phonetic Alphabet* (IPA)). Setiap bunyi yang wujud dalam kawasan kajian ini dipaparkan dalam bentuk rajah. Seterusnya, penyebaran bunyi konsonan, vokal, dan diftong dalam kata sama ada pada awal, tengah, atau pada akhir kata dipaparkan mengikut kawasan

ANALISIS DAPATAN SISTEM FONEM VM OA

Dalam bahagian ini, pengkaji akan memaparkan inventori dan penyebaran vokal, diftong dan konsonan dalam kata bagi kawasan kajian. Penyebaran sistem fonem ini memperlihatkan keberadaan fonem berdasarkan posisinya dalam perkataan, iaitu di posisi awal, tengah atau akhir. Analisis dapatan VM yang diketengahkan dalam makalah ini merujuk kepada VM OA.

SISTEM FONEM VOKAL VARIAN MELANAU OYA (OA)

Varian Melanau OA mempunyai enam fonem vokal /i, u, e, o, ↔, a/ yang terdiri daripada dua vokal depan, dua vokal tengah, dua vokal dan belakang. Jadual 1 memaparkan inventori fonem vokal tersebut.

Jadual 1 Inventori vokal VM OA

Bahagian Kedudukan	Depan	Tengah	Belakang
Tinggi	i		u
Separuh Tinggi	e		o
Separuh Rendah		↔	
Rendah		a	

Jadual 1, memperlihatkan terdapatnya dua fonem vokal tinggi iaitu vokal tinggi depan /i/ dan vokal tinggi belakang /u/ yang dibunyikan sebagai [i] dan [u] hadir pada semua posisi iaitu pada awal, tengah, dan akhir kata. Seterusnya, vokal separuh tinggi depan /e/ yang dibunyikan sebagai [e] dan vokal separuh tinggi belakang /o/ yang dibunyikan sebagai [o] hanya hadir pada posisi tengah kata dan akhir kata. Manakala, fonem vokal separuh rendah tengah /↔/ yang dibunyikan sebagai [↔] pula hanya hadir pada posisi tengah kata. Fonem vokal rendah tengah /a/ yang dibunyikan sebagai [a] pula hadir pada semua posisi kata iaitu awal, tengah, dan akhir. Jadual 2 ialah contoh kesemua penyebaran fonem vokal VM OA yang hadir pada posisi kata tertentu.

Jadual 2 Penyebaran fonem vokal dalam VM OA

Jenis Vokal	Penyebaran Vokal Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/i/	[ikio]	ekor	[siku]	siku	[pipi]	pipi
/u/	[usok]	dada	[kulit]	kulit	[siku]	siku
/e/	-		[ketel]	ketel	[lake]	tua
/o/	-		[anom]	air	[lalo]	panjang
/↔/	-		[l↔sut]	timbul	-	
/a/	[apah]	orang	[labi/]	datang	[sawa]	suami

Seterusnya, dalam VM OA ini terdapat vokal rangkap dalam perkataannya. Vokal rangkap dalam VM ini terdiri daripada urutan dua vokal sahaja. Terdapat dua jenis urutan vokal rangkap dalam VM OA, iaitu vokal rangkap depan – tengah yang terdiri daripada dua struktur dan vokal rangkap belakang – tengah. Lihat Jadual 3.

Jadual 3 Penyebaran urutan vokal rangkap dalam VM OA

Vokal Rangkap	Struktur Urutan Vokal	OA	BMS
1) Depan-tengah	i) /i/ + /↔/	[si↔N]	kucing
	ii) /i/ + /a/	[patiaN]	berbaring
2) Belakang-tengah	/u/ + /↔/	[dapu↔r]	dapur

Selain daripada vokal rangkap yang terdapat dalam VM ini, terdapat juga proses pemanjangan vokal VM OA yang wujud secara teratur khasnya pada kata-kata satu suku kata. Hal ini bererti bahawa setiap vokal yang berada pada suku kata akhir pada kata satu suku kata mengalami proses pemanjangan vokal. Proses pemanjangan vokal turut terdapat pada perkataan yang berakhir dengan pola suku kata terbuka. Contoh data adalah seperti yang terdapat dalam Jadual 4.

Jadual 4 Penyebaran pemanjangan vokal dalam VM OA

Penyebaran Pemanjangan Vokal Pada Posisi Kata					
Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
-		[da:] [ba:ak]	darah membengkak	[na:e:] [se:]	perut daging

SISTEM FONEM DIFTONG VARIAN MELANAU OYA (OA)

Seterusnya, VM OA memiliki empat diftong iaitu /-oj, -aw, -aj, -ej/ yang dibunyikan sebagai [-oj, -aw, -aj, -ej]. Empat diftong ini hanya hadir pada posisi akhir kata sahaja. Contoh data yang diutarakan ialah seperti dalam Jadual 5.

Jadual 5 Penyebaran diftong dalam VM OA

Jenis Diftong	Penyebaran Diftong Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/oj/	-		-		[tuboj]	pergi
/aw/	-		-		[sapaw]	atap
/aj/	-		-		[ataj]	hati
/ej/	-		-		[balabej]	labi-labi

SISTEM FONEM KONSONAN VARIAN MELANAU OYA (OA)

Seterusnya, VM OA mempunyai 20 fonem konsonan; tujuh buah konsonan letupan /p, b, t, d, k, g, dan //, dua konsonan letusan / tΣ, dZ/, tiga konsonan geseran /s, ⊗, h/, empat konsonan nasal /m, n, ʝ, N/ satu konsonan getaran /r/, satu konsonan sisian /l/ dan dua konsonan separuh vokal /w, j/. Jadual 6 memaparkan inventori fonem konsonan yang wujud dalam VM OA.

Jadual 6 Inventori konsonan VM OA

Daerah Cara Sebutan Sebutan		Dua Bibir	Gigi- Gusi	Le- langit Keras	Lelangit Lembut	Pita Suara
Letupan/plosif	Tbs	p	t		k	/
	Bs	b	d		g	
Letusan/ Afri- kat	Tbs			tΣ		
	Bs			dZ		
Geseran/Fri- kat	Tbs		S			h
	Bs				⊗	
Sengau/ Nasal	Tbs					
	Bs	m	N	ʝ	N	
Getaran/Trill	Bs		R			
Sisian/Lateral	Tbs					

	Bs		L			
Separuh Vokal	Tbs Bs	w		j		

Konsonan letupan yang terdapat dalam VM OA ialah konsonan letupan dua bibir, gigi-gusi, lelangit lembut dan pita suara. Konsonan-konsonan tersebut ialah /p, b, t, d, k, g, dan //. Terdapat dua fonem letupan dua bibir iaitu /p/ dan /b/ yang dibunyikan sebagai [p] dan [b] dalam VM OA didapati hadir pada semua posisi iaitu awal, tengah, dan akhir kata. Letupan gigi-gusi dalam VM OA iaitu /t/ dan /d/ yang dibunyikan sebagai [t] dan [d] wujud dalam semua posisi kata iaitu pada awal, tengah, dan akhir. Seterusnya, konsonan letupan lelangit lembut iaitu /k/ dan /g/ yang dibunyikan sebagai [k] dan [g] hadir pada semua posisi kata iaitu pada awal, tengah, dan akhir. Konsonan letupan pita suara /// yang dibunyikan sebagai [ʔ], hanya terdapat pada posisi tengah dan akhir kata. Contoh kesemua kehadiran konsonan letupan pada posisi kata dalam VM OA ini boleh dilihat dalam Jadual 7.

Jadual 7 Penyebaran konsonan letupan dalam VM OA

Jenis Konsonan	Penyebaran Konsonan Letupan Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/p/	[p↔N]	paha	[kape]	bahu	[ʔip]	gusi
/b/	[buta]	belakan g	[tuboj]	pergi	[bab]	tupai
/t/	[t↔mu k]	mandi	[b↔tah]	putus	[umut]	akar
/d/	[d↔bo]	debu	[tudip]	hidup	[alud]	laut
/k/	[kape]	ketiak	[siku]	siku	[mama k]	busuk
/g/	[gadoN]	hijau	[pigit]	ambil	[nu⊗ug]	gosok
///	-		[ta/□]	tahu	[labi/]	datang

Sehubungan itu, dalam VM OA terdapat dua konsonan letusan iaitu letusan lelangit keras tak bersuara /tΣ/ dan bersuara /dZ/. Letusan lelangit keras tak bersuara /tΣ/ dibunyikan sebagai [tΣ] hanya hadir pada awal kata dan letusan lelangit keras bersuara /dZ/ yang dibunyikan sebagai [dZ] terdapat pada posisi awal dan tengah kata. Contoh penyebaran konsonan ini boleh dilihat dalam Jadual 8.

Jadual 8 Penyebaran konsonan letusan dalam VM OA

Jenis Konsonan	Penyebaran Konsonan Letusan Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhi r	BMS

/tʃ/	[tʃaNkul]	cangkul	-	-	-	
/dʒ/	[dʒawaj]	muka	[mudʒun]	mulut	-	

Terdapat tiga konsonan geseran dalam VM OA iaitu /s/, /ʃ/, dan /h/. Konsonan geseran gigi-gusi /s/ yang dibunyikan sebagai [s] didapati konsonan ini hadir pada posisi awal, tengah dan akhir kata manakala konsonan geseran langit lembut bersuara /ʃ/, yang dibunyikan sebagai [ʃ] dalam perkataan didapati hadir pada tengah dan akhir kata. Konsonan geseran yang terakhir ialah konsonan geseran pita suara /h/ yang dibunyikan sebagai [h] dalam perkataan, hanya hadir pada posisi tengah dan akhir kata. Contoh kesemua konsonan geseran dan bunyi konsonan ini dalam setiap posisi kata tertentu dalam perkataan boleh dilihat dalam Jadual 9.

Jadual 9 Penyebaran konsonan geseran dalam VM OA

Jenis Konsonan	Penyebaran Konsonan Geseran Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/s/	[siku]	siku	[usok]	dada	[gumis]	misai
/ʃ/	[ʃadʒin]	rajin	[kaʃ↔k]	kerak	-	
/h/	-		[mahad]	sempit	[b↔tah]	putus

Seterusnya, terdapat empat konsonan sengau dalam VM OA iaitu /m/, /n/, /ŋ/, dan /ɲ/. Konsonan sengau dua bibir /m/, yang dibunyikan sebagai [m] dan konsonan sengau gigi-gusi /n/, yang dibunyikan sebagai [n] hadir pada semua posisi kata iaitu pada awal, tengah, dan akhir kata. Konsonan sengau langit keras /ŋ/, yang dibunyikan sebagai [ŋ] hanya hadir pada posisi awal dan tengah kata dan konsonan sengau langit lembut /ɲ/ yang dibunyikan sebagai [ɲ], hadir pada semua posisi kata iaitu pada posisi awal, tengah, dan akhir. Contoh kesemua konsonan sengau yang hadir pada posisi kata tertentu boleh dilihat dalam Jadual 10.

Jadual 10 Penyebaran konsonan sengau dalam VM OA

Jenis Konsonan	Penyebaran Konsonan Sengau Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/m/	[mamak]	kotor	[tama]	bapak	[ʃa/am]	dagu
/n/	[na/e:]	perut	[ani↔k]	anak	[ʃip↔n]	gigi
/ŋ/	[ʃa/am]	air	[ma/it]	tajam	-	
/ɲ/	[Nadan]	nama	[tuNun]	asap	[tut↔N]	minum

]]	
--	---	--	--	--	---	--

Konsonan getaran gigi-gusi /r/ yang dibunyikan sebagai [r], dalam VM OA ini hadir pada posisi awal dan akhir kata. Contoh perkataan ialah seperti yang terdapat dalam Jadual 11.

Jadual 11 Penyebaran konsonan getaran dalam VM OA

Jenis Konsonan	Penyebaran Konsonan Getaran Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/r/	[ratΣun]	racun	-		[pikir]	berfikir

Konsonan sisian gigi-gusi bersuara /l/ yang dibunyikan sebagai [l] dalam perkataan, didapati berada pada semua posisi kata iaitu pada awal, tengah, dan akhir. Contoh penyebaran konsonan ini ialah seperti yang terdapat dalam Jadual 12.

Jadual 12 Penyebaran konsonan sisian dalam VM OA

Jenis Konsonan	Penyebaran Konsonan Sisian Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/l/	[l↔buk] [l↔sut]	rumah timbul	[b↔l↔ N] [kulit]	dahi kulit	[mub↔l] [bakul]	bisu bakul

Dalam VM OA, terdapat konsonan /w/ dan /j/ yang dibunyikan sebagai [w] dan [j]. Konsonan separuh vokal dua bibir /w/ dan konsonan separuh vokal lelangit keras /j/, hanya hadir pada posisi tengah dan akhir kata. Pada akhir perkataan didapati kedua-dua konsonan dalam VM OA ini memperlihatkan sebagai satu penyatuan bagi membentuk diftong. Contoh penyebaran konsonan separuh vokal ini boleh dilihat dalam Jadual 13.

Jadual 13 Penyebaran konsonan separuh vokal dalam VM OA

Jenis Konsonan	Penyebaran Konsonan Separuh Vokal Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/w/	-		[sawa]	isteri	[makaw]	berjalan
/j/	-		[lij↔N]]	ringan	[pipej]	pipi

Seterusnya, berkaitan dengan rangkap konsonan (gugus konsonan) VM OA memperlihatkan wujudnya sembilan rangkap konsonan yang terdiri daripada homorganik nasal (nasal + letupan dan nasal + letusan) dan bukan homorganik yang hadir pada posisi tengah kata dan membentuk konstruksi seperti berikut; /-Ng-, -Nk-, -mp-, -mb-, -nt-, -nd-, -ndZ-, -⊗b- dan -t-/-. Contoh kehadiran kesemua rangkap konsonan ini boleh dilihat dalam Jadual 14.

Jadual 14 Penyebaran rangkap konsonan dalam VM OA

Rangkap Konsonan	Penyebaran Rangkap Konsonan Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/-Ng-/	-		[t↔Ngok]	leher	-	
/-Nk-/	-		[naNka/]	nangka	-	
/-mp-/	-		[tampa]	tempelen g	-	
/-mb-/	-		[lambat]	lambat	-	
/-nt-/	-		[bintaN]	bintang	-	
/-nd-/	-		[tandok]	tanduk	-	
/-ndZ-/	-		[m↔ndZ ↔l]	tumpul	-	
/-⊗b-/	-		[k↔⊗ba w]	kerbau	-	
/-t-/	-		[pat/ah]	mendeng ar	-	

KESIMPULAN

Dalam makalah ini, pengkaji telah memaparkan hasil daripada kajian pengkaji terhadap VM OA. Analisis data bermula dari segi penyebaran fonem dan bunyi yang terdapat dalam kawasan kajian berdasarkan bunyi vokal, diftong, konsonan dan pola suku kata. Hasilnya, VM OA mempunyai 6 fonem vokal iaitu /i, u, e, o, ↔, a/ yang terdiri daripada dua vokal depan, dua vokal tengah, dan dua vokal belakang serta memiliki empat diftong iaitu /-oj, -aw, -aj, -ej/ yang dibunyikan sebagai [-oj, -aw, -aj, -ej]. Empat diftong ini hanya hadir pada posisi akhir kata sahaja. Sehubungan itu, VM OA mempunyai 20 fonem konsonan; tujuh konsonan letupan /p, b, t, d, k, g, dan //, dua konsonan letusan /tΣ, dZ/, empat konsonan geseran /s, ⊗, h/, empat konsonan nasal /m, n, ŋ, N/ satu konsonan getaran /r/, satu konsonan sisian /l/ dan dua konsonan separuh vokal /w, j/. Hasil penemuan ini diharap dapat memberikan satu penemuan yang baru dan dapat merungkai segala permasalahan yang timbul dalam kajian-kajian yang lepas.

RUJUKAN

- Abdullah Hassan. 1980. *Linguistik Am untuk Guru Bahasa Malaysia*. Petaling Jaya: Fajar Bakti.
- Asmah Haji Omar. 1975. *Essays on Malaysian Linguistics*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Asmah Haji Omar. 1983. *The Malay Peoples of Malaysia and Their Languages*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Charles, E. Bressler. 1999. *Literary criticism: An introduction to theory and practice*. New Jersey: Prentice Hall College.
- Chou Shu Hsiu. 2002. *A Reconstruction of Proto-Melanau*. Tesis Sarjana. Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Henry Guntur Tarigan. 1991. *Metodologi Pengajaran Bahasa 1*. Bandung: Angkasa Bandung.
- Human Relations Area Files. 1959. *North Borneo, Brunei & Sarawak*. New Haven.
- Information Malaysia 1992-93 Year Book*. 1992. Kuala Lumpur: Berita Publishing Sdn. Bhd.
- Mahsun. 1995. *Dialektologi Diakronis Sebuah Pengantar*. Yogyakarta: Gadjah Mada Universitas Press.
- Mohd. Sheffei Abu Bakar. 1991. *Metodologi Penyelidikan untuk Ekonomi dan Bidang-Bidang Berkaitan*. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Mouly, G.J. 1970. *The Science of Educational Research*. Edisi Kedua. New York: D. Van Nostrand.
- Rahim Aman. 1997. *Perbandingan Fonologi dan Morfologi Bahasa Iban*. Tesis Sarjana. Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Samarin, William J. 1993. *Linguistik Lapangan: Panduan Kerja Lapangan Linguistik*. Terj. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Tajuddin B. Hj. Hussein. 2009. *Malaysia Negara Kita*: MDC Publisher Sdn. Bhd.
- Terry Eagleton. 1983. *Literary theory: An introduction*. United States: University of Minnesota Press.
- Wan Hashim Wan Teh. 1980. *Kaedah Penyelidikan Sosial*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

BIODATA PENULIS

Norfazila Ab. Hamid (Ph.D UKM) ialah Pensyarah Kanan di Unit Bahasa Melayu, Jabatan Kenegaraan dan Pengajian Ketamadunan, Pusat Pengajian Teras, Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor (KUIS). Kini memegang jawatan sebagai Timbalan Pengarah, Pusat Pengajian Siswazah, KUIS. Pengkhususan beliau ialah dalam bidang Linguistik Bandingan Sejarawi dan Dialektologi.

Corresponding Author: norfazila@kuis.edu.my

Rahim Aman (Ph.D UKM) merupakan Prof. Madya di Pusat Pengajian Bahasa, Kesusasteraan dan Kebudayaan Melayu, Universiti Kebangsaan Malaysia. Kepakaran beliau ialah dalam bidang Linguistik Bandingan Sejarawi & Dialektologi.